

FÖRVALTNINGSUTSKOTTETS UTLÅTANDE 38/2002 rd

**Regeringens proposition med förslag till lagar
om ändring av förundersökningslagen och
tvångsmedelslagen samt av vissa lagar som har
samband med dem**

Till lagutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 23 april 2002 en proposition med förslag till lagar om ändring av förundersökningslagen och tvångsmedelslagen samt av vissa lagar som har samband med dem (RP 52/2002 rd) till lagutskottet för beredning och bestämde samtidigt att förvaltningsutskottet skall lämna utlåtande om ärendet till lagutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsdirektör Jan Törnqvist, justitieministeriet
- biträdande justitiekanslern Jaakko Jonkka
- äldre justitieombudsmannasekreterare Juha Haapamäki, Riksdagens justitieombudsmans kansli
- polisöverinspektör Jouni Vätkki och överkommissarie Risto Karhunen, inrikesministeriet
- överinspektör Marja Kartila, finansministeriet
- konsultativ tjänsteman Juhapekka Ristola, kommunikationsministeriet
- regeringsråd Eija Koivuranta, social- och hälsovårdsministeriet
- statsåklagare Jorma Äijälä, Riksåklagarämbetet

- undersökningschef Esko Hirvonen, Tullstyrelsen
- biträdande chef Jari Liukku, Centralkriminalpolisen
- undersökningsledare, kriminalinspektör Maarit Salomaa, polisinrättningen i Helsingfors härad
- lagstiftningsdirektör Eeva Laatikainen, FiCom ry
- jurist Teemu Summanen, Finnet-förbundet r.f.
- styrelseledamot, offentligt rättsbiträde Juha Niemi-Pynttari, Julkiset Oikeusavustajat ry
- styrelseledamot, tingsrättsdomare Mikko Salava, Tingsrättsdomarna r.f.
- vice ordförande, länspolisöverinspektör Heikki Lausmaa, Poliisi-, ulosotto-, syyttäjaja maistraattilakimiesten edunvalvontajärjestö PUSH ry
- advokat Markku Fredman, Finlands Advokatförbund
- vice ordförande Tuomo Koho, Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry
- styrelseledamot, ledande häradsåklagare Kari Ranta, Suomen Syyttäjähdistys ry
- professor Pekka Koskinen
- professor Raimo Lahti
- professor Ari-Matti Nuutila.

Dessutom har utskottet fått ett skriftligt utlåtande från

— Poliisin lääninjohdon viranhaltijat ry.

PROPOSITIONEN

I propositionen föreslås ett stort antal ändringar i förundersökningslagen och tvångsmedelslagen, som båda stiftades 1987. I anslutning till dem föreslås mindre ändringar i fyra andra lagar.

Det föreslås att till målen med förundersökning skall fogas en skyldighet att utreda möjligheterna att återställa egendom som har förvärvats genom brott samt att verkställa förverkandepåföljder och skadeståndsanspråk från en målsägande. I lagen föreslås en bestämmelse om skyldighet att informera den som förhörs som misstänkt för brott om att förundersökningen avslutas för hans eller hennes del när det inte längre finns skäl att misstänka personen för brott, även om förundersökningen då ännu inte avslutas i sin helhet. Skyldigheten att på kallelse infinna sig till förundersökning utsträcks till även sådana personer vilkas närvaro är nödvändig för att en förundersökningsåtgärd skall kunna vidtas också om personen inte behöver förhöras. Den som avlägsnar sig från en brottsplats får gripas för att en uppmaning att infinna sig till förundersökning skall kunna ges, även om personen har hunnit ta sig in på ett område som skyddas av hemfriden.

Möjligheterna att vid förhöret avge berättelsen med hjälp av modern dataöverföring utvidgas. Det föreslås en särskild bestämmelse om hörande av barn som målsägande eller vittne vid förundersökningen med tanke på sådana situationer när ett barn inte kan höras vid den egentliga rättegången. I lagen föreskrivs mera ingående än i dag om när ett förhör kan hållas mellan kl. 21 och 6. Ett vittne kan även åläggas att inför domstol berätta om en omständighet som är viktig för att vinningen av brott skall kunna spåras, om personen vid förundersökningen vägrar att yppa en sådan omständighet trots att han eller hon har skyldighet eller rätt att göra detta. Det absoluta förbudet mot att förhöra en brottsmisstänkt som är yngre än 18 år utan att ett förhörs-

vittne är närvarande lindras så att personen får förhöras om hans eller hennes biträde, lagliga företrädare eller en företrädare för socialnämnden är närvarande. Enligt förslaget är det vid förhör av en omyndig tillräckligt att en vårdnadshavare eller intressebevakare ges tillfälle att vara närvarande vid förhöret. En företrädare för en omyndig kan vägras rätt att vara närvarande när den omyndige förhörs, om personerna tillsammans misstänks ha begått det brott som undersöks.

Lagen kompletteras med en bestämmelse om ordnande av gruppkonfrontation och skyldighet att delta i sådan.

Bestämmelserna om summarisk förundersökning ändras så att sådan förundersökning är möjlig om strängare straff än böter inte är att vänta för brottet. Vid utredningen av ett brott som en polisman misstänks ha begått är summarisk förundersökning möjlig endast om ärendet behandlas som ett ordningsbotsärende eller i strafforderrförfarande.

I lagen tas in detaljerade bestämmelser om jäv för den som är biträde för en part.

Det föreslås att bestämmelserna om anhållande och häktning i tvångsmedelslagen ändras så att en misstänkt kan anhållas eller häktas redan om det finns anledning att misstänka att personen flyr, undanröjer bevis eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. Förutsättningarna för reseförbud ändras på motsvarande sätt. Förteckningen över anhållningsberättigade tjänstemän ses över till vissa delar. Bestämmelserna om ny behandling av ett häktningsärende ändras så att ett ärende fram till dess att domen ges skall tas upp till ny behandling med två veckors mellanrum om den häktade begär det och inte på tjänstens vägnar som i dag.

Förutsättningarna för skingringsförbud och kvarstad ändras så att en åtgärd inte förutsätter en misstanke som grundar sig på sannolika skäl

utan kan riktas mot den som endast är misstänkt för brott. Det föreslås att undersökningsledarens och åklagarens befogenheter att besluta om tillfälliga åtgärder skall vara lika omfattande som tillämpningsområdet för skingringsförbud och kvarstad som domstolen beslutar om. Den tid under vilken skingringsförbud och kvarstad är i kraft och inom vilken åtal skall väckas förlängs från 60 dagar till fyra månader.

I lagen föreslås separata bestämmelser om dels husrannsakan för att eftersöka föremål, dels husrannsakan för att eftersöka en person. För att husrannsakan skall få företas förutsätts det inte att en person på sannolika skäl misstänks för brott, utan det är tillräckligt att det finns skäl att misstänka personen för brottet. För att husrannsakan skall få företas någon annanstans än hos den misstänkte förutsätts det dock att det på synnerligen giltiga skäl kan antas att bevis för brottet kan fås därigenom. Användningsområdet för husrannsakan utvidgas så att sådan får företas också för att eftersöka föremål eller egendom som skall ställas under tillfälligt skingringsförbud eller beläggas med tillfällig kvarstad.

Kroppsvsitation förutsätter inte längre att en person på sannolika skäl kan misstänkas för ett brott för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst sex månader, utan det är tillräckligt att personen är skäligen misstänkt för ett sådant brott. För att kroppsvsitation skall få företas på någon annan än den som är misstänkt för brott förutsätts det att det på synnerligen giltiga skäl kan antas att föremål som skall tas i beslag kan påträffas eller att bevis för brottet kan fås därigenom.

Kroppsbesiktning får också riktas mot en misstänkt som inte på sannolika skäl misstänks för brott, om det på synnerligen giltiga skäl kan antas att föremål som skall tas i beslag kan påträffas eller bevis för brottet kan fås därigenom.

Om ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst fyra år, får kroppsbesiktning som är nödvändig för att bestämma DNA- profilen eller för att utföra någon annan motsvarande undersökning företas på sådana personer, som inte misstänks för det ifrågasvarande brottet, när det på synnerligen giltiga

skäl kan antas att utredning om brottet kan fås därigenom. DNA-profilerna och de andra undersökningsresultaten skall utplånas och de förvarade proven förstöras när målet har avgjorts genom ett lagakraftvunnet beslut eller lämnats därhän.

På den som är misstänkt för brott får också företas kroppsbesiktning för bestämning och registrering av DNA-profilen för senare bruk, även om detta inte vore nödvändigt för utredningen av det brott som undersöks, om det strängaste straffet för brottet är minst sex månader fängelse.

De befogenheter som gäller teleavlyssning utsträcks till grovt sexuellt utnyttjande av barn och grov skadegörelse samt grova ekonomiska brott som har begåtts i samband med drivande av rörelse eller utövning av yrke, när synnerligen stor ekonomisk vinning har eftersträfvats eller brottet har begåtts särskilt planmässigt. I brådskande fall kan undersökningsledaren besluta om inledande av teleavlyssning eller teleövervakning, men ett yrkande på tillstånd skall så snart som möjligt och senast inom 24 timmar framställas för domstolen. Individualiseringsgrunden för ett tillstånd till teleavlyssning eller teleövervakning kan förutom en teleanslutning också vara en e-postadress eller någon annan sådan teleadress och även en teleterminalutrustning, t.ex. en viss mobiltelefon. I lagen föreskrivs också om inhämtandet av uppgifter om mobilteleapparaters läge, vilket innebär att uppgifter får inhämtas om sådana mobilteleapparater som vid tidpunkten för brottet har befunnit sig i närheten av en basstation som är belägen nära brottsplatsen eller någon annan plats som är av betydelse för utredningen av brottet.

Teknisk avlyssning kan, vid utredning av vissa grova brott som räknas upp uttömmande i lagen, med domstolens tillstånd också riktas mot ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende och där den misstänkte kan sannolikt antas befinna sig. Domstolen skall på tjänstens vägnar förordna ett offentligt ombud för att ta till vara den misstänktes intressen när den behandlar ett ovan nämnt tillståndsärende. Till offentligt ombud kan förordnas endast en advokat eller ett offentligt rättsbiträde.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft ungefär tre månader efter det att de har blivit stadfästa.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

1. Allmänna synpunkter

I den allmänna motiveringen till den proposition som resulterade i förundersökningslagen och tvångsmedelslagen påpekades att den nya lagstiftningen inte får leda till att färre brott utreds (RP 14/1985 rd). Det har visat sig att procentuellt sett något färre brott klarats upp och för vissa brottstyper är upplärningsprocenten mycket låg. Faktum är att polisen är tvungen att välja vad resurserna för brottsutredningar används till.

Kriminaliteten har bytt skepnad och blir allt mer yrkesmässig, organiserad och internationell. Dessutom är brottsligheten allt mer planmässig och eftersträvar ekonomisk vinning. För den som lever ett så kallat normalt liv kan det vara svårt att föreställa sig hur hård och hänsynslös kriminaliteten kan vara i våra dagar.

De senaste åren har flera kriminella organisationer avslöjats i Finland som uppfyller EU:s kriterier för organiserade kriminella grupper. År 2000 uppdagades 23 organiserade kriminella grupper. Enligt uppgifter från centralkriminalpolisen finns det för närvarande 33 grupper som uppfyller EU-kriterierna. I många fall har verksamheten varit internationellt organiserad. Medlemmarna blir fler och trenden i framtiden är att de blir ännu fler.

Än så länge har den organiserade brottsligheten främst varit förknippad med narkotikabrott och så kallade mc-gäng. Typiska brott som begås av kriminella organisationer är utpressning, olaga hot och olaga tvång. Skuldindrivning är ett exempel på metoder där det räcker med att någon gruppmedlem hotar med ett allvarligt brott för att utöva utpressning på offret. Andra brottsformer som kräver åtminstone en viss form av organiserad verksamhet är till exempel rasismbrott, våldsbrott, ekonomiska brott, hjälp

till illegal invandring och egendomsbrott inom ramen för yrkeskriminalitet. Särskilt prostitution och koppleri har uppvisat tydliga tecken på organiserad brottslighet och verksamheten leds i många fall från utlandet. En ganska ny form för organiserad verksamhet är till exempel anslagen mot pälsdjursfarmarna. Dessutom har Finland på senare år varit skådeplatsen för flera grova brott där utomstående utsatts för allvarliga risker.

Det är klart att den som misstänks för ett brott inte har någon skyldighet att medverka till att gärningen klaras upp. Brottsutredningarna och spaningarna visar att brottsmisstänkta är allt mer ovilliga att medverka till brottsutredningen ju fler yrkesmässiga och organiserade drag brottsligheten får. I samma takt har annat bevismaterial och så kallade hemliga tvångsmedel fått större betydelse för bevisföringen. Samtidigt har förundersökningsmyndigheterna i olika sammanhang fått nya befogenheter sedan förundersökningslagen (449/1987) och tvångsmedelslagen (450/1987) stiftades.

Det primära målet med propositionen är att utredningen av grova brott vid yrkesmässig och organiserad brottslighet skall kunna klaras upp bättre och vinningen av brottsliga aktiviteter spåras. Man måste se mycket allvarligt på denna typ av brottslighet, understryker utskottet. Det måste gå att ingripa i brottsliga aktiviteter snabbt och på ett så tidigt stadium som möjligt för att de brottsförebyggande insatserna skall vara både effektiva och ge resultat. De ändrade befogenheterna i propositionen avser att säkerställa att lika många brott som nu skall kunna utredas trots förändringarna i förundersökningsmyndigheternas verksamhetsmiljö. Detta är viktigt dels för enskilda medborgare, dels för hela samhället, påpekar utskottet.

I detta sammanhang vill utskottet rent allmänt påpeka att det lagtekniskt vore mycket

svårt att dela upp de föreslagna befogenhetsbestämmelserna utifrån om reglerna gäller brottslighet inom ramen för det primära målet eller vanlig brottslighet. En sådan uppdelning hade gett tvångsmedelslagen en ny systematik. Dessutom bör det noteras att många av förslagen, till exempel de särskilda kriterierna för anhållan, är anpassade till lagstiftningen i de övriga nordiska länderna.

Utskottet har granskat propositionen med avseende på samhällets intresse av att brott utreds, den misstänktes rättssäkerhet och ur brottsoffrets perspektiv. I utlåtandet återspeglas frågorna i första hand genom bestämmelserna om förundersökningsmyndigheterna. På grundval av sitt ansvarsområde har utskottet fäst mindre avseende vid domstolsreglerna.

Inom en kort tid har förundersöknings- och tvångsmedelslagstiftningen genomgått flera mindre reformer. Det är inte alltid lätt att se kopplingen mellan ändringarna och att få en helhetsbild av reformerna. Därför vore det enligt utskottet befogat att starta en övergripande reformering av förundersöknings- och tvångsmedelslagstiftningen utifrån den gällande och den föreslagna lagstiftningen.

Enligt propositionen har lagförslagen inga större ekonomiska effekter. Men faktum är enligt utskottets uppfattning att både tidigare reformer och de föreslagna reformerna ökar domstolarnas, åklagarnas och polisens arbetsbörda och återverkar på deras personella resurser. Dessutom ökar behovet av ny teknisk utrustning hos alla tre parter.

2. Ändringarna i förundersökningslagen

De föreslagna ändringarna i förundersökningslagen föreskriver om spårning av vinning av brott, avslutande av förundersökning, konfrontation, förhör, summarisk förundersökning, behörighetskrav för biträde och vissa delar av systematiken.

De föreslagna ändringarna i förundersökningslagen är befogade, anser utskottet. Reformen förtydligar bestämmelserna om förundersökning. Utskottet har anmärkningar till vissa

detaljer i lagförslaget och går närmare in på detta i detaljmotiveringen nedan.

3. Anhållan och häktning

Ett allmänt kriterium för att en misstänkt skall få anhållas och häktas är att han eller hon "på sannolika skäl" misstänks för ett visst brott. Vid sidan av hur allvarligt brottet är anses det vara särskilda skäl att den misstänkte sannolikt drar sig undan rättegång eller verkställighet av straffet, försvårar utredningen av brottet eller fortsätter på sin brottsliga bana.

I propositionen ändras de särskilda kriterierna för anhållan och häktning. Enligt propositionen kan den som "på sannolika skäl" misstänks för brott anhållas eller häktas om det finns "anledning att misstänka" att personen drar sig undan rättegång, försvårar utredningen av frågan eller fortsätter med sin brottsliga verksamhet.

Bakom förslaget döljer sig det principiella och praktiska problemet att samma kriterium, "på sannolika skäl misstänkt", gäller dels för anhållan och häktning genom domstolsbeslut, dels för att väcka åtal.

Närmare bestämt föreskriver lagbestämmelserna att det utifrån den misstänktes förhållanden och andra omständigheter måste bedömas om det är sannolikt att den misstänkte

a) flyr eller annars drar sig undan förundersökning, rättegång eller verkställighet av straff

b) försvårar utredningen av saken genom att undanröja, förstöra, ändra eller gömma bevis eller påverka ett vittne, en målsägande, en sakkunnig eller en medgärningsman

c) fortsätter med sin brottsliga verksamhet.

Över lag är det inte helt problemfritt att kräva denna typ av sannolikhet för att en misstänkt skall kunna anhållas eller häktas av särskilda skäl. Det är aldrig lätt att förutse hur någon kommer att bete sig i en viss situation, än mindre att bevisa detta så tillförlitligt som uttrycket "på sannolika skäl" av allt att döma avser. Vissa slutsatser kan självfallet dras om den misstänkte tidigare har begått brott. Det är dessutom klart att b)-punkten är viktigast för utredningen av brottet.

Utskottet ställer sig bakom regeringens förslag att ändra kriterierna för anhållande och häktning. För den misstänktes rättssäkerhet är det viktigt att man inte tummar på de allmänna kriterierna för anhållande och häktning. Detta innebär att den misstänkte alltid måste vara misstänkt för ett brott "på sannolika skäl" som anhållandet eller häktningen gäller. När detta kriterium uppfylls får framför allt intresset att utreda brottet högre prioritet och därmed är kriteriet "anledning att misstänka" en godtagbar grund vid bedömningen av om de särskilda villkoren för tvångsmedlet uppfylls. Är det över lag förenligt med ett samhälleligt allmänintresse att intresset att utreda ett brott får lägre dignitet när de rättssäkerhetsgarantier som ingår i den samlade förundersöknings- och tvångsmedelslagstiftningen och i de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samtidigt vägs in, och däri ingår också de allmänna principerna för en förundersökning, och inte heller glömmer bort den laglighetsövervakning som bland annat utövas av de högsta lagövervakarna när det gäller förundersökningar som utförs med tjänsteansvar?

De föreslagna ändringarna av de särskilda villkoren för anhållande och häktning spelar inte så stor praktisk roll, anser utskottet, eftersom bara en liten del av häktningsyrkandena avslås i dagsläget. Det viktiga är att varken häktningsrättegången eller någon annan domstolsbehandling av tvångsmedelsmålet tar ställning till den slutliga skuldfrågan eftersom beslutet i dessa fall bara gäller tvångsmedel. En annan viktig fråga är att de lagstadgade kriterierna för tvångsmedel vid förundersökning inte är desamma som för att väcka åtal vid åtalsprövning. Dessutom måste man utgå från att propositionen inte avser att ändra nuvarande praxis. Kriteriet "anledning att misstänka" stämmer sannolikt bättre ihop med tillämpningen av den gällande lagen. Utskottet understryker att de särskilda kriterierna för anhållande och häktning också fortsatt måste bedömas utifrån objektiva grunder. Detta krav påverkas inte av att de föreslagna lagarna godkänns.

Utskottet anser det varken nödvändigt eller med nuvarande kunskaper ens möjligt att det vid

sidan om kriterierna "på sannolika skäl misstänkt" och "anledning att misstänka" införs ett tredje kriterium för tvångsmedel som ligger mitt emellan dessa två kriterier. I levande livet kan det inte göras åtskillnad mellan de tre kriterierna, snarare skulle ett tredje kriterium ha rakt motsatt effekt.

4. Överskottsinformation

Vid teleavlyssning och teknisk avlyssning avslöjas också en del information som inte hänför sig till det undersökta brottet. Om denna typ av så kallad överskottsinformation inte hänför sig till brottet har polisen självfallet inget behov att använda den. Däremot blir frågan mer komplicerad om överskottsinformationen gäller något annat brott som den misstänkte har begått eller något brott som någon annan än den misstänkte har begått.

Det är inte explicit förbjudet att använda överskottsinformation. Därför måste utgångspunkten vara att det är tillåtet att använda informationen. Detta är ett medvetet drag från lagstiftarens sida och motiveras i förarbetena (RP 22/1994 rd) till 5 a kap. 13 § i tvångsmedelslagen. I den aktuella propositionen föreslås inga ändringar i lagrummet, vilket utskottet anser vara motiverat.

I lagen är teleavlyssning och teknisk avlyssning tillåtna bara vid vissa grova brott. Begränsningen avser att skydda den misstänkte och medborgarna över lag mot alltför omfattande avlyssning. Men den avsikten kan inte fullföljas i efterskott genom att användningen av information som kommit fram vid avlyssning begränsas. Som regeringen säger i propositionen finns det heller ingen annan godtagbar grund för att försvåra förundersökningen och skydda gärningsmän genom att förhindra att informationen används. Därför anser utskottet att samma regler gäller för användningen av överskottsinformation som för all annan information som polisen får reda på av en slump oavsett om den gäller uppgifter om ett brott som polisen hade fått avlyssningstillstånd för att undersöka eller inte.

Vår bevisrätt utgår från fri bevisning och bevisprövning. Denna princip anses allmänt ge de

bästa förutsättningarna för att få fram sanningen vid en rättegång. Ett förbud mot att använda överskottsinformation skulle vara ett stort avsteg från principen och är främmande för vår rättsordning.

Det faktum att regeringen inte föreslår ett allmänt förbud mot att använda överskottsinformation betyder inte att det alltid är tillåtet att använda överskottsinformation som bevismaterial i en rättegång. Också utan en explicit bestämmelse i lag kan domstolen i enskilda fall utfärda ett förbud mot att använda överskottsinformation. I en faktisk situation avgörs saken genom att det vägs för och emot dels de fördelar eller värden som skall skyddas genom förbudet och kravet på en rättvis rättegång, dels bevismaterialets betydelse och syfte när det gäller att utreda den materiella sanningen. Slutsatsen i propositionen går ut på att olika typer av intressen kan beaktas bättre om man medvetet överlåter åt domstolen att från fall till fall pröva om överskottsinformation får användas eller inte än om det tas in ett allmänt förbud i lagen. Också på denna punkt omfattar utskottet bedömningarna i propositionen.

5. Övriga överväganden

Utöver det som sägs ovan ändras tvångsmedelslagen också när det gäller husrannsakan, kroppsbesiktning, DNA-profiler, specificering av teleavlyssning och teleövervakning, tillämpningsområdet för teleavlyssning samt teknisk avlyssning. På dessa punkter hänvisar utskottet till dels propositionen, dels detaljmotiveringen och ändringarna till enskilda paragrafer nedan.

Av de orsaker som nämns i propositionen och på grundval av erhållen utredning finner utskottet förslaget nödvändigt och lämpligt. Utskottet tillstyrker lagförslagen med anmärkningarna och ändringsförslagen i utlåtandet. I övrigt omfattar utskottet regeringens synpunkter. Utskottet har ansett det befogat att i detaljmotiveringen ta ställning till grundlagsutskottets synpunkter bl.a. när det gäller lagstiftningens funktion (GrUU 52/2002 rd).

Detaljmotivering

1. Lag om ändring av förundersökningslagen

24 §. I 2 mom. bekräftas den gällande huvudregeln att förhör inte får hållas mellan klockan 21 och 6. I propositionen föreslås exaktare bestämmelser om undantag från huvudregeln. Utskottet har ingenting att anmärka mot specificeringen. Däremot föreslår utskottet att lagutskottet överväger om huvudregeln i det inledande stycket till 2 mom. kunde ändras för att bättre motsvara den normala livsrytmen. Förvaltningsutskottet anser att förhör utan särskilda skäl inte skall få hållas mellan klockan 22 och 7. Det är att anta att problemen med att verkställa förhör minskar om arbetet utan särskilda skäl får fortsätta fram till klockan 22.

29 §. I 1 mom. finns bestämmelser om att den som förhörs skall underrättas om sin ställning vid förundersökningen. Vidare sägs att en misstänkt samtidigt skall underrättas om vilket brott han eller hon misstänks för.

Vid utfrågningen av de sakkunniga föreslogs det också att paragrafen kunde ha bestämmelser om på vilket språk förhöret hålls. Förvaltningsutskottet påpekar att regeringen i propositionen om den nya språklagen (RP 92/2002 rd) föreslår en ändring i 37 § i förundersökningslagen. I den ändrade paragrafen sägs vilket språk (finska eller svenska) som den som förhörs har rätt att använda och att myndigheten är skyldig att ordna med tolkning. I 3 mom. i den nya paragrafen ingår en bestämmelse om avgiftsfri tolkning när den som förhörs inte har finska, svenska eller samiska som modersmål. Detta innebär också att den som förhörs måste upplysas om sin rätt att använda sitt modersmål. Propositionen behandlas av grundlagsutskottet som skall utarbeta betänkandet. Förvaltningsutskottet har lämnat ett utlåtande om propositionen.

30 §. Paragrafen föreskriver om vittnen vid förhör. Utskottet har ingenting att anmärka mot att 1 mom. i den gällande lagen ändras till att en misstänkt som är under 18 år får förhöras utan

vittne, om den misstänktes biträde eller lagliga företrädare eller en företrädare för socialnämnden är närvarande. Enligt uppgifter till utskottet har kommunerna brist på kvalificerade socialarbetare och detta kan återspeglas i tillämpningen av lagen, påpekar utskottet.

Beträffande 30 § påpekar utskottet att den som förhöras av utredningsskäl inte har rätt att själv välja vittne till förhöret. Det är inte heller lämpligt att en polisman som utreder brottet anlitas som vittne vid förhöret. Situationen kan dock variera från fall till fall och polisen har mycket knappt tilltagna resurser. Därför bör inget explicit förbud tas in i lagen, anser utskottet.

38 a—38 c §. Med avseende på den misstänktes rättssäkerhet och förundersökningens tillförlitlighet måste förundersökningslagen ha bestämmelser om konfrontation för att identifiera den misstänkte.

39 §. I det gällande 39 § 1 mom. sägs klart ut att ett förhørsprotokoll skall upprättas över förhöret. I 3 mom. föreskrivs att förhöret kan videofilmas eller någon annan därmed jämförbar bildupptagning eller ljudupptagning göras. Detta åsidosätter inte skyldigheten att upprätta ett förhørsprotokoll, påpekar utskottet. Propositionen är en aning otydlig på den punkten.

39 a §. Enligt paragrafen skall ett förhör med målsäganden eller ett vittne videofilmas eller någon annan därmed jämförbar bildupptagning av förhöret göras, om avsikten är att förhørsberättelsen skall användas som bevis vid rättegången och den förhörde på grund av sin unga ålder eller sin utvecklingsnivå sannolikt inte kan höras personligen där utan att åsamkas olägenhet.

Enligt förvaltningsutskottet är det viktigt att den misstänkte har ett biträde när ett förhör med ett barn videofilmas i ett mål där den misstänkte eller biträdet vid rättegången inte kan ställa frågor till barnet. Därför måste undersökningsledaren eller den som gör förhöret före ett förhör med ett barn påminna den misstänkte om att han eller hon lämpligen bör skaffa ett biträde för ett förhör med barnet.

Förvaltningsutskottet vill i detta sammanhang påminna om 32 § i förundersökningslagen där det föreskrivs att utredaren kan tillåta att en part och hans biträde är närvarande när en annan part eller ett vittne förhöras om detta kan ske utan men för utredningen. När den misstänkte enligt 39 a § skall ges tillfälle att ställa frågor till den förhörde är det klart att hans biträde har samma rätt. Detta i sin tur kräver att också biträdet måste få vara närvarande vid förhöret.

45 §. I 2 mom. ingår bestämmelser om de särskilda kompetenskraven på biträden vid förundersökning. De allmänna kompetenskraven finns i det gällande 45 § 1 mom.

Enligt 2 mom. 3 punkten får den inte vara biträde i ett enskilt fall som i ett ärende som gäller det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det är biträde för någon annan som misstänks för brott, om uppgiften som biträde för parten kan försvåra utredningen.

Utskottet påpekar att jävsgrunden explicit hänger samman med utredningen av brottet. Särskilt om en misstänkt är häktad under förundersökningen är det viktigt att förhindra att de misstänkta håller kontakt med varandra för att utredningen inte skall försvåras. Självfallet kan en polisman inte tillämpa reglerna hur som helst utan objektivitetsprincipen vid en förundersökning kräver att det finns ett objektivt påvisbart skäl för ett förbud. Om undersökningsledaren förbjuder ett biträde att vid en förundersökning biträda flera misstänkta måste han kunna motivera sitt beslut.

Utskottet anser att 45 § 2 mom. 3 punkten måste preciseras på följande sätt: "3) i ett ärende som gäller det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det är biträde för någon annan som misstänks för brott, om *det kan antas att uppgiften som biträde för parten (utesl.) försvårar utredningen av saken,*".

47 §. Utskottet föreslår att paragrafen ändras så att också målsäganden och den misstänkte måste underrättas om att förundersökningen har avbrutits. Inte minst med avseende på målsägandens sekundära åtalsrätt är det viktigt att han el-

ler hon blir underrättad. Utskottet föreslår att paragrafen får följande formulering: "När det har beslutats att förundersökning inte skall göras eller att förundersökningen skall avslutas på basis av 4 § 3 mom., 9 § 2 mom. eller 43 § 2 mom. *eller att förundersökningen skall avbrytas*, skall undersökningsledaren se till att målsäganden och den som har förhörts såsom part vid förundersökningen omedelbart underrättas om beslutet, om detta inte skall anses vara onödigt."

2. Lag om ändring av tvångsmedelslagen

1 kap. Gripande, anhållande och häktning

6 §. *Anhållningsberättigad tjänsteman.* Utskottet föreslår att listan över de tjänstemän som får göra anhållningar kompletteras eftersom vissa tjänstebenanämningar har ändrats. Följande tjänstemän bör tas med: länspolisöverinspektör (efter länspolisdirektör), biträdande chef som förordnats att sköta förundersökningsuppgifter (efter chefen för skyddspolisen) och trafikpolisöverinspektör (efter chefen och biträdande chefen vid rörliga polisen). Efter avdelningschef vid skyddspolisen bör det dessutom tilläggas "som är chef för kontraspionageenheten".

22 §. *Ny behandling av ett häktningsärende.* Utskottet omfattar regeringens förslag att ett häktningsärende inte längre automatiskt skall behandlas på nytt med två veckors intervaller annat än på begäran av den häktade. Särskilt vid grova brott binder omförhandlingar av häktningsärenden orimligt stora resurser vid domstolarna och förundersökningsmyndigheterna. För den misstänktes rättssäkerhet är det dock nödvändigt att en person som sitter häktad har rätt att få sitt ärende behandlat på nytt. I värsta fall kan detta resultera i att egentligen ingenting ändras.

Utskottet menar att tvåpartsförhållandet vid behandlingen av ett häktningsärende knappast kommer i farozonen även om tjänstemannen med rätt att göra anhållningar inte behöver vara närvarande vid den fortsatta behandlingen eftersom domstolen alltid kan kalla in honom.

Som motvikt till ändringen att ett häktningsärende inte automatiskt behöver behandlas på nytt föreslår utskottet att undersökningsledaren skall vara skyldig att informera domstolen och den häktade om ändringar som kan påverka häktningsförutsättningarna. Annars är det bara undersökningsledaren som vet om ändringarna och den häktade har ingen möjlighet att yrka på ny behandling. Därför föreslår utskottet att 22 § 2 mom. ändras enligt följande: "Domstolen skall ta upp ärendet till ny behandling också tidigare än detta, om det finns (*utesl.*) skäl till det med anledning av någon omständighet som framkommit efter den föregående behandlingen. *Undersökningsledaren skall utan dröjsmål underrätta domstolen och den häktade om det har framkommit omständigheter som innebär att det inte längre finns förutsättningar för att hålla den misstänkte häktad.*"

3 kap. Skingringsförbud och kvarstad

1 §. *Förutsättningar för skingringsförbud och kvarstad.* På grund av vissa synpunkter som framkom vid utfrågningen av de sakkunniga vill utskottet fokusera uppmärksamheten på ersättningsfrågorna vid ogrundat skingringsförbud och ogrundad kvarstad. Enligt utskottet finns det ingen anledning att införa lika stränga ansvarsbestämmelser i tvångsmedelslagen som i 7 kap. 11 § i rättegångsbalken. En tjänsteman som yrkar på skingringsförbud eller kvarstad handlar med tjänsteansvar i motsats till en kommande kärke i ett tvistemål som med stöd av rättegångsbalken anhåller om en säkringsåtgärd. Dessutom måste domstolen vid en civilrättslig säkringsåtgärd fatta sitt beslut utifrån ett avsevärt bristfälligare material än vid beslut om skingringsförbud och kvarstad som stödjer sig på materialet från en pågående förundersökning.

Däremot föreslår utskottet att kraven på bevisning av rättssäkerhetsskäl bör höjas vid skingringsförbud och kvarstad. Åtgärden skall bara kunna sättas in om personen "skäligen är misstänkt" för brott. I propositionen står det "den som misstänks för brott". Utskottet föreslår att början på 3 kap. 1 § 1 mom. formuleras på följande sätt: "Om det är fara för att *den som skä-*

ligen är misstänkt för brott eller den som med anledning av brott kan dömas till att ersätta skada eller till att förverka ett penningbelopp till staten, genom att ...".

5 kap. Husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Husrannsakan

1 §. Husrannsakan för att eftersöka föremål. Lagförslaget talar om "den misstänkte" i samband med husrannsakan för att eftersöka föremål. Uttrycket är mycket vagt. Därför föreslår utskottet att formuleringen i 5 kap. 1 § 1 och 2 mom. om husrannsakan av rättssäkerhetsskäl formuleras på följande sätt: "Om det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är minst sex månaders fängelse eller om omständigheter som anknyter till utdömande av samfundsbrotts utreds, får husrannsakan företas i sådana byggnader, rum eller slutna kommunikationsmedel eller på sådana slutna förvaringsställen som är i den *persons besittning som skäligen är misstänkt för brottet*..."

"Husrannsakan får företas någon annanstans än på en plats som är i den *persons besittning som skäligen är misstänkt för brottet* endast om ...".

2 §. Husrannsakan för att eftersöka en person. För tydlighetens skull påpekar utskottet att "den som skall gripas" i detta fall inte gäller den som grips med stöd av utlänningslagen (378/1991).

10 §. Förutsättningar för kroppsvisitation. Med hänvisning till det som sägs ovan om 5 kap. 1 § föreslår utskottet att 5 kap. 10 § 1 och 2 mom. ändras som följer: "Om det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst sex månader eller att någon har gjort sig skyldig till lindrig misshandel, snatteri, lindrig förskingring, lindrigt olovligt brukande, lindrig skadegörelse eller lindrigt bedrägeri, får på den som *med fog kan misstänkas ha begått* brottet företas kroppsvisitation för att eftersöka föremål eller egendom som skall tas i beslag eller som skall ställas

under tillfälligt skingringsförbud eller beläggas med tillfällig kvarstad, eller annars för att utröna omständigheter som kan ha betydelse för utredning av brottet."

På någon annan än den som *med fog kan misstänkas* för brott får kroppsvisitation företas endast om ...".

11 §. Förutsättningar för kroppsbesiktning. Kroppsbesiktning betyder att en person blir undersökt på kroppen, att blodprov tas och att kroppen kan undersökas på något annat sätt. En kroppsbesiktning får bara företas på den som "på sannolika skäl" misstänks för ett brott för vilket det strängaste straffet är mer än sex månaders fängelse. Däremot tillåter inte den gällande lagen att kroppsbesiktning företas på den som "skäligen är misstänkt" för brott eller över lag på någon annan än den som är misstänkt för brott. Begränsningarna kan i vissa fall försvåra utredningen av ett brott eller rent av förhindra utredningen och därmed också förhindra att den misstänktes oskuld bevisas och ogrundade misstankar undanröjs.

Problem kan uppstå om det exempelvis är känt att ett brott bara har begåtts av en enda gärningsman och att denne ingår i en inringad grupp med så många personer att misstanken inte når över sannolikhetsgränsen i fråga om någon av personerna. Då kan inget tvångsmedel användas trots att man med säkerhet vet att den skyldige finns bland dem som ingår i gruppen. Situationer av detta slag kan förekomma när till exempel brott mot liv utreds och alla närvarande nekar till brottet.

Med tanke på den här typen av situationer är det enligt utskottet nödvändigt att kroppsbesiktning också kan utföras på en misstänkt som inte på sannolika skäl är misstänkt för brott. Detta ligger också i de oskyldigas intresse.

Med hänvisning till propositionen anser utskottet det befogat att kroppsbesiktning också kan utföras för att bestämma en DNA-profil eller för liknande undersökningar på personer som inte är misstänkta för brott. Detta bör dock bara gälla för utredning av grova brott.

Med hänvisning till utlåtandet från grundlagsutskottet föreslår förvaltningsutskottet att 11 § 2 mom. skärps. En kroppsbesiktning måste ha större betydelse för utredningen av brottet än det som föreslås i propositionen. En annan förutsättning är att det måste vara väsentligt svårare att få fram den information som kroppsbesiktningen ger på något annat sätt. Förvaltningsutskottet föreslår att den första meningen i 5 kap. 11 § 2 mom. formuleras på följande sätt: "Om ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst fyra år, får kroppsbesiktning som är nödvändig för att bestämma DNA-profilen eller för att utföra någon annan motsvarande undersökning företas på sådana personer, som inte misstänks för det ifrågavarande brottet. *En förutsättning för undersökningen är att den skall anses vara av synnerlig vikt eftersom det skulle vara omöjligt eller väsentligt svårare att utreda brottet med hjälp av tvångsmedel som inte i lika hög grad ingriper i berörda personernas rättigheter.*"

5 a kap. Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation

2 §. *Förutsättningar för teleavlyssning.* I sitt utlåtande (FvUU 5/1994 rd) om propositionen angående teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation (RP 22/1994 rd) anser förvaltningsutskottet att räckvidden för teleavlyssning bör vara mer omfattande än regeringen föreslår och att åtminstone grov utpressning och grova ekonomiska brott samt eventuellt också grovt ocker skulle omfattas av bestämmelserna om teleavlyssning. I den slutliga lagen kompletterades bestämmelsen om teleavlyssning med grovt ocker, men grova ekonomiska brott togs inte med (LaUB 24/1994 rd).

I den aktuella propositionen föreslås att räckvidden för teleavlyssning utvidgas till grovt sexuellt utnyttjande av barn, grov skadegörelse och de grövsta ekonomiska brotten. Utskottet anser detta vara befogat.

Bestämmelserna i 2 § 2 mom. gäller grova brott i samband med drivande av rörelse eller utövning av yrke, när gärningsmannen genom brottet eftersträvar synnerligen stor vinning el-

ler brottet begås särskilt planmässigt. Med denna kvalifikation, det vill säga att båda villkoren måste vara uppfyllda, är det fråga om brott som äventyrar säkerheten i den mening som avses i grundlagen, anser grundlagsutskottet i sitt utlåtande. Lagförslaget kan enligt grundlagsutskottet behandlas i vanlig lagstiftningsordning om det ändras så att rätten till teleavlyssning i 2 mom. kräver att båda villkoren skall vara uppfyllda.

På grundval av utlåtandet från grundlagsutskottet föreslår förvaltningsutskottet att 5 a kap. 2 § 2 mom. 10 punkten ändras på följande sätt: "10) straffbart försök till ovan nämnda brott, och genom brottet eftersträvas synnerligen stor vinning och brottet begås särskilt planmässigt."

3 §. *Förutsättningar för teleövervakning.* Med hänvisning till den allmänna motiveringen ovan föreslår utskottet att 1 mom. 2 punkten kompletteras med att teleövervakning också får tillämpas vid utredning av *koppleribrott*.

3 a §. *Inhämtande av uppgifter om mobilteleapparaters läge.* Enligt paragrafen kan förundersökningsmyndigheten få tillstånd att inhämta uppgifter om de mobilteleapparater som det har registrerats uppgifter om via en basstation i närheten av den förmodade brottsplatsen eller någon annan plats som är av betydelse för utredningen av brottet. En förutsättning är att brottet är av den arten att det är tillåtet att utföra teleavlyssning av den misstänkte (5 a kap. 3 § 1 mom. 1—3 punkten). Ett ytterligare villkor är att uppgifterna skall antas vara av synnerlig vikt för utredningen av brottet. Utskottet finner den föreslagna regleringen motiverad.

I detta sammanhang påpekar förvaltningsutskottet att 7 § i lagen om integritetsskydd vid telekommunikation och dataskydd inom televerksamhet (565/1999) föreskriver att identifieringsuppgifter inom telekommunikation, inbegripet uppgifter om mobilteleapparaters läge, är sekretessbelagda. Den som är anställd hos ett teleföretag har således inte rätt att utan lov röja uppgifterna. Med stöd av den föreslagna 3 a § har förundersökningsmyndigheten rätt att få uppgif-

ter om mobilteleapparaters läge trots sekretessbestämmelserna. Här bör dock noteras att paragrafen inte tillåter att vilka identifieringsuppgifter som helst röjs. Rätten gäller bara uppgifter som ger upplysning om var innehavaren av mobilteleapparaten befann sig vid den aktuella tidpunkten.

Förvaltningsutskottet vill uppmärksamma lagutskottet på att det samlade regelverket om tystnadsplikt i fråga om uppgifter om mobilteleapparaters läge senare kommer att bedömas i relation till bl.a. lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999).

4 §. Förutsättningar för teknisk avlyssning. Propositionen tillåter att teknisk avlyssning görs i lokaler som är avsedda för stadigvarande boende. I motiveringen till propositionen sägs att teknisk avlyssning är så gott som betydelselös med de nuvarande begränsningarna och att en betydande del av knarkhandeln i Finland försiggår i bostäder.

För att lagförslaget skall kunna behandlas i vanlig lagstiftningsordning måste teknisk avlyssning i lokaler som är avsedda för stadigvarande boende (3 mom.) begränsas till utredning av högförräderibrott, våldsbrott, allmänfarliga brott och de grövsta formerna av narkotikabrott, anser grundlagsutskottet. Detta måste självfallet beaktas i 4 § 3 mom., anser förvaltningsutskottet.

Formuleringen i 4 mom. berättigar inte någon att i hemlighet skaffa sig tillträde till ett område som omfattas av hemfriden för att installera en avlyssningsanordning, anser grundlagsutskottet vidare i sitt utlåtande.

Följaktligen föreslår förvaltningsutskottet att 4 mom. kompletteras på följande sätt: "*Den tjänsteman som gör förundersökningen har rätt att i hemlighet placera avlyssningsanordningar i de utrymmen som avlyssnas, om avlyssningen förutsätter detta. Tjänstemannen har då rätt att få tillträde till ovan nämnda utrymmen för att installera och avlägsna anordningen.*"

5 §. Beslut om åtgärd. Enligt propositionen skall det fortfarande vara en domstol som beslutar

om teleavlyssning, teleövervakning och i vissa fall också om teknisk observation. För att åtgärder skall kunna sättas in omedelbart kan en anhållningsberättigad tjänsteman i brådskande fall fatta interimistiska beslut. Det finns dock vissa undantag. Åtgärden får i dessa fall pågå i högst 24 timmar efter att den har inletts. Enligt de gällande reglerna skall ett beslut om teknisk avlyssning i andra situationer än de som måste avgöras av en domstol inom 24 timmar underställas en hög polistjänsteman eller någon annan liknande tjänsteman. Nu föreslår regeringen att dessa höga polistjänstemän och andra liknande tjänstemän först och främst skall ha rätt att besluta om teknisk avlyssning. Däremot skall undersökningsledaren i brådskande fall ha rätt att besluta temporärt om teknisk avlyssning. Med ett beslut av undersökningsledaren får den tekniska avlyssningen pågå i högst 24 timmar.

På grundval av utlåtandet från grundlagsutskottet föreslår förvaltningsutskottet att teleavlyssning utesluts i 5 § 2 mom. och att lagrummet får följande lydelse: "Om en åtgärd som avses i 1 mom. (*utesl.*) 2 eller 6 punkten inte tål uppskov, får en anhållningsberättigad tjänsteman besluta om åtgärden till dess att ...".

En viktig sak i sammanhanget är att justitieministeriet har meddelat att beslutet om jour vid tingsrätterna kommer att ändras för att teleavlyssningstillstånd skall kunna behandlas oavsett när en anhållan kommer in.

6 a §. Offentligt ombud. För ärenden gällande teknisk avlyssning är det viktigt att offentliga ombud finns. Reformen syftar till att göra bedömningar när tillstånd att använda tvångsmedel begärs. Det är viktigt att det följs upp hur systemet fungerar, påpekar utskottet.

7 §. Villkor för tillstånd och beslut. Enligt 1 mom. kan tillstånd till teleavlyssning och teleövervakning beviljas för högst en månad åt gången. I tillståndet måste det anges vilken teleanslutning, teleadress eller teleterminalutrustning och vilka personer som åtgärden gäller. Tillstånd till teleövervakning får också beviljas för en viss tid före beslutet. Tiden kan då vara

längre än en månad. En domstol kan förena tillståndet med andra begränsningar och villkor. I ett tillstånd som gäller inhämtande av uppgifter om mobilteleapparaters läge skall den tidsperiod och den basstation som tillståndet gäller anges.

Utskottet anser att tillståndet också måste vara förenat med villkoret att avlyssning av en bostad som används för stadigvarande boende måste avbrytas omedelbart när den misstänkte lämnar den avlyssnade lokalen och där bara finns utomstående personer.

3. Lag om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I 4 § i förundersökningslagen finns bestämmelser om när en förundersökning inte behöver göras och när den skall avslutas. Enligt utskottet är det viktigt att lagen också har bestämmelser om målsägandens rätt att använda sin åtalsrätt när

förundersökningsmyndigheten eller åklagaren har beslutat att ingen förundersökning görs eller att förundersökningen avbryts eller avslutas. Därför föreslår utskottet att 1 kap. 14 § i den gällande lagen om rättegång i brottmål (689/1997) ändras enligt följande: "En målsägande får själv väcka åtal för ett brott endast om allmänna åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för brottet *eller om förundersökningsmyndigheten eller åklagaren har beslutat att ingen förundersökning görs eller att förundersökningen avbryts eller avslutas.* Om målsägandes rätt att väcka åtal för ett brott som begåtts vid skötseln av ett offentligt uppdrag bestäms i 118 § 3 mom. grundlagen."

Utlåtande

Förvaltningsutskottet anför som sitt utlåtande

att lagutskottet bör beakta det som sägs ovan.

Helsingfors den 13 december 2002

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Matti Väistö /cent
vordf. Pertti Turtiainen /vänst
medl. Janina Andersson /gröna
Rakel Hiltunen /sd
Valto Koski /sd
Esko Kurvinen /saml
Kari Kärkkäinen /kd
Paula Lehtomäki /cent

Pekka Nousiainen /cent
Heli Paasio /sd
Aulis Ranta-Muotio /cent
Pekka Ravi /saml
Petri Salo /saml
Arto Seppälä /sd
Marja Tiura /saml
ers. Matti Saarinen /sd (delvis).

Sekreterare var

utskottsråd Ossi Lantto.

AVVIKANDE MENING

Motivering

Det primära målet med propositionen är att effektivisera utredningen av grova brott vid yrkesmässig och organiserad brottslighet samt spårningen av vinning av brott. Det är självfallet viktigt att ta denna typ av brottslighet på stort allvar. Det måste finnas medel att snabbt ingripa på ett så tidigt stadium som möjligt för att åtgärder-na skall vara effektiva och ge resultat.

Men man skall vara försiktig med att ge förundersökningsmyndigheterna befogenheter som inkräktar på intressen som är skyddade av de grundläggande fri- och rättigheterna, till exempel individens oantastbarhet, hemfrid, frihet etc. Inte alla de föreslagna ändringarna i tvångsmedslagen har direkt att göra med utredning av allvarliga brott vid organiserad brottslighet eller med effektivare spårning av vinning av brott. Problematiske punkter i detta sammanhang är framför allt de lindrade bestämmelserna för tillämpning av vissa tvångsmedel.

Regeringen anför som motiv till att kraven på bevis sänks bland annat att "sannolika skäl", vilket är lika med att höja kraven, är ett för stort krav vid förundersökningen när det beslutas om tvångsmedel. Regeringens motiv för att sänka kraven på rätten att använda tvångsmedel som ingriper i de grundläggande fri- och rättigheterna övertygar inte. Fler av de sakkunniga och grundlagsutskottet har lyft fram just dessa punkter i propositionen.

I och med att tvångsmedlen ingriper i intressen som är skyddade av de grundläggande fri- och rättigheterna har lagstiftaren velat anpassa de materiella kraven i relation till hur sträng åtgärden är. Tvångsmedel tillåts vanligen bara vid utredning av brott som uppfyller vissa högt satta kriterier. Det krävs större exakthet i de materiella kraven. I sitt utlåtande säger grundlagsutskottet att lindrade beviskrav blir ett konstitutionellt problem med avseende på de känsliga grundläggande fri- och rättigheterna eftersom de kanske redan nu stränga materiella kraven visavi

tvångsmedlen urholkas, om beviskraven är för små och/eller diffusa. Bestämmelserna blir dessutom så otydliga att det är svårt och i vissa fall rent av omöjligt att övervaka dem i efterhand. Detta gäller bl.a. vid en bedömning av om de särskilda förutsättningarna för anhållande föreligger.

"Sannolika skäl" är ett tydligare beviskrav och konstitutionellt sett mer befogat än "skäli-gen misstänkt", som kräver att misstanken bygger på konkreta omständigheter av något slag, medan "skäli-gen misstänkt" kan uppfattas så att det räcker med allmänna dubier utan att man tar ställning till vilken konkret grund det finns att misstänka någon i ett enskilt fall. I levande livet uppfattas "sannolika skäl" vanligen som det konkreta beviskravet. Det är ingen orimlighet att tillämpa sannolikhetsbedömningar i fråga om tvångsmedel eftersom en bedömning alltid måste bygga på tillgängligt material och kan anpassas allt eftersom materialet ändras och kompletteras. Därmed behöver ett och samma uttryck inte innebära ett och samma mått av sannolikhet under hela brottsutredningen och beträffande alla typer av tvångsmedel. Med hänvisning till skälen ovan anser jag det inte motiverat att beviskraven sänks på det sätt som regeringen föreslår.

1 kap. Gripande, anhållande och häktning

3 §. *Förutsättningar för anhållande.* Ovan motiverar jag varför beviskraven inte bör sänkas på det sätt som regeringen föreslår. Ett anhållande är ett stort ingrepp i den enskildes frihet som är skyddad av de grundläggande fri- och rättigheterna. Dessutom är det viktigt att komma ihåg att lägre beviskrav vid en bedömning av om de särskilda förutsättningarna föreligger eller inte leder till att det blir svårare eller rent av omöjligt att i efterskott övervaka att bestämmelserna följs. Detta vore ett stort problem med avseende på den misstänktes rättssäkerhet och ett steg i

sämre riktning. I sitt utlåtande säger förvaltningsutskottet att de ändrade förutsättningarna för anhållande och häktning inte är av så stor praktisk betydelse, eftersom bara en liten del av häktningsyrkandena avslås och avsikten av allt att döma inte är att ändra nuvarande tillämpningspraxis. Även om *avsikten* inte vore att ändra nuvarande praxis är det enligt min mening viktigt att komma ihåg att lägre beviskrav i vilket fall som helst kan leda till ändrad tillämpningspraxis. Dessutom kan det bli svårt och rent av omöjligt att övervaka tillämpningen i efterhand när de materiella kraven urholkas. Allt detta är mycket svårt att förutse på förhand. Därför föreslår jag att 3 § 1 mom. 2 punkten godkänns med följande lydelse: "2) om för brottet föreskrivs lindrigare straff än fängelse i två år, men det strängaste straffet är fängelse i minst ett år och *det på grund av* den misstänktes personliga förhållanden eller andra omständigheter *är sannolikt* att personen ..."

2 kap. Reseförbud

1 §. *Förutsättningar för reseförbud.* Ovan motiverar jag varför beviskraven inte bör sänkas på det sätt som regeringen föreslår. På grundval av det ovanstående föreslår jag att 1 § godkänns med följande lydelse: "Den som på sannolika skäl misstänks för brott får i stället för att anhållas eller häktas meddelas reseförbud, om det strängaste straffet för brottet är fängelse i minst ett år och *det på grund av* den misstänktes personliga förhållanden eller andra omständigheter *är sannolikt* att personen ..."

3 kap. Skingringsförbud och kvarstad

1 §. *Förutsättningar för skingringsförbud och kvarstad.* I propositionen motiverar regeringen det lägre beviskravet för skingringsförbud och kvarstad med att det nuvarande högre beviskravet också uttrycks med "sannolika skäl" och att tvångsmedlet därför skulle kräva samma mått av sannolikhet som när åtal väcks. Till exempel biträdande justitiekansler Jonkka påpekar i sitt utlåtande att en bedömning självfallet bygger på bevisläget vid den aktuella tidpunkten och att syftet med tvångsmedlet beaktas trots att kravet

på sannolikhet uttrycks med ett och samma begrepp. Det betyder således att kravet på sannolikhet kan variera på olika stadier av brottsutredningen och i fråga om olika tvångsmedel trots att ett och samma uttryck används i lagen. Dessutom finns det ingen anledning att sänka beviskravet, när de sänkta kraven inte skall kompenseras med skadeståndsskyldighet, som är en civilrättslig säkringsåtgärd, vid ogrundat skingringsförbud och ogrundad kvarstad. Ovan i den allmänna motiveringen anför jag också skäl till varför beviskraven inte skall sänkas på det sätt som regeringen föreslår. Med hänvisning till det ovanstående föreslår jag att 1 § 1 mom. formuleras om på följande sätt: "*Om det finns anledning att misstänka att den som på sannolika skäl är misstänkt eller den som med anledning av brott kan dömas till att ersätta skada eller till att förverka ett penningbelopp till staten, genom att ...*".

5 kap. Husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Husrannsakan

1 §. *Husrannsakan för att eftersöka föremål.* Husrannsakan är ett ingrepp i hemfriden, som är skyddad av de grundläggande fri- och rättigheterna. Enligt uppgift kommer det in många klagomål på husrannsakan och de visar att människor upplever husrannsakan som ett mycket allvarligt ingrepp i deras rättigheter. Det måste finnas vägande straffrättsliga orsaker till att de krav på bevis som förutsätts vid husrannsakan sänks. Något sådant står inte att finna i propositionen. Ovan anför jag skäl till varför beviskraven inte bör sänkas på det sätt som regeringen föreslår. Med hänvisning till det ovanstående anser jag att 5 kap. 1 § 1 och 2 mom. bör ändras enligt följande: "Om det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är minst sex månaders fängelse eller om omständigheter som anknyter till utdömande av samfundsbot utreds, får husrannsakan företas i sådana byggnader, rum eller slutna kommunikationsmedel eller på sådana slutna förvaringsställen som är i den *på sannolika skäl* misstänktes besittning, för att ...".

"Husrannsakan får företas någon annanstans än på en plats som är i den *på sannolika skäl* misstänktes besittning endast om ...".

10 §. Förutsättningar för kroppsvisitation. Regeringen föreslår att beviskravet vid kroppsbesiktning skall sänkas från "på sannolika skäl" till "skäl att misstänka". Ändringen motiveras däremot inte i propositionen. Ovan anför jag skäl till varför beviskraven inte bör sänkas på det sätt som regeringen föreslår. Jag anser att paragrafen skall behålla den formulering som finns i den gällande lagen. Med hänvisning till det ovanstående föreslår jag att 10 § 1 och 2 mom. formuleras på följande sätt: "Om det finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst sex månader eller att någon har gjort sig skyldig till (*utesl.*) lindrigt bedrägeri, får på den som *på sannolika skäl* misstänks för brottet företas kroppsvisitation för att eftersöka föremål eller egendom som skall tas i beslag eller som skall ställas under tillfälligt skingringsförbud eller beläggas med tillfällig kvarstad, eller annars för att utröna omständigheter som kan ha betydelse för utredning av brottet."

På någon annan än den som *på sannolika skäl* misstänks för brott får kroppsvisitation företas endast om ...".

5 a kap. Teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation

4 §. Förutsättningar för teknisk avlyssning. Det inkräktar också på utomstående människors grundlagsskyddade hemfrid, om räckvidden för teknisk avlyssning utvidgas till lokaler som används för stadigvarande boende. I andra europeiska länder är inställningen till teknisk avlyssning mycket strängare. Länder där teknisk avlyssning är tillåten, till exempel Danmark, kräver att minimistraffet för det brott som förundersökningen görs på är fängelse i minst sex år och att brottet har utgjort eller hade kunnat utgöra en fara för människors liv eller hälsa eller för betydande allmänintressen.

Vid teknisk avlyssning är det viktigt att ta hänsyn till att teknisk avlyssning är ett mycket

speciellt tvångsmedel, hur många människor som kommer att bli avlyssnade och att inte alla nödvändigtvis är misstänkta för brott. Kriterierna för teknisk avlyssning måste därför vara stränga och så tydliga som möjligt. Dessutom säger grundlagsutskottet i sitt utlåtande att teknisk avlyssning bör begränsas till högförräderibrott, våldsbrott, allmänfarliga brott och de grövsta formerna av narkotikabrott. Därutöver är det viktigt att beviskravet är klart uttalat och bygger på konkreta fakta som ger anledning till att "på sannolika skäl misstänka". Dessutom motiverar jag ovan varför beviskravet inte bör sänkas på det sätt som regeringen föreslår.

På grundval av det ovanstående föreslår jag att 4 § 3 mom. får följande formulering: "När någon *på sannolika skäl* är (*utesl.*) misstänkt för ett brott som avses i 2 § 1 mom., kan ...".

11 §. Avslutande av åtgärd och underrättande om användning av tvångsmedel. Enligt paragrafen är det bara den misstänkte som skall bli underrättad om att tvångsmedel enligt 5 a kap. kommer att tillämpas på honom eller henne, till exempel teknisk avlyssning. Det bör dock noteras att också utomstående ofta drabbas av teknisk avlyssning när åtgärden sätts in i hemfridskyddade lokaler. I sådana fall gäller inte anmälningsplikten i 11 §. Paragrafen bör kompletteras med att inte bara den misstänkte utan också utomstående måste underrättas om hemlig avlyssning. Detta för att de berörda åtminstone i efterskott skall ha möjligheter att låta en laglighetsövervakare ta ställning till frågan. Därför föreslår jag att följande mening läggs till i 11 § 2 mom. som tredje mening: "*På samma sätt skall också utomstående som berörs av teknisk avlyssning enligt 5 a kap. 4 § i ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende underrättas.*"

Avvikande mening

På grundval av det ovanstående anser jag

att förvaltningsutskottet i sitt utlåtande till lagutskottet borde ha beaktat det som sägs ovan.

Helsingfors den 13 december 2002

Janina Andersson /gröna